

Mälardalens högskola
Institutionen för samhälls- och beteendevetenskap

Kan ungdomars emotionella relationer till sina föräldrar förklara samband som finns mellan föräldrars skilsmässa och intern och extern samt skolmässig anpassning hos ungdomar?

Peter Österberg

Vt 2004
D - uppsats, 15 poäng
Handledare: Håkan Stattin
Examinator: Anna-Christina Blomkvist

Abstract

Föräldrars skilsmässa har blivit ett allt vanligare inslag i samhället. Den vanligaste boendelösningen efter en separation är att pappan lämnar det gemensamma boet, och att barnets kontakt med honom därefter inskränker sig till umgänge varannan helg. Man kan anta att föräldrarelationens förändring, som en funktion av föräldrarnas skilsmässa, påverkar barns förmåga till social interaktion med andra människor, samt att deras självkänsla och självreglering påverkas. Denna studie avser att studera om 14-åriga ungdomars anpassning, med avseende på interna problem, externa problem, och problem med avseende på skolanpassning hänger samma med att leva med en eller två föräldrar, och om eventuella skillnader kan förklaras av deras emotionella relationer till föräldrarna. Den övergripande slutsatsen man kan dra av resultaten i studien är att (a) det finns avsevärda skillnader i anpassningsförhållanden - internt, externt, samt med avseende på skolprestation - mellan barn som lever med samboende föräldrar och barn som lever med separerade föräldrar, men att (b) dessa skillnader till stor del kan förklaras av barnens emotionella relationer till föräldrarna. Vissa aspekter på barnens anpassning verkar vara direkt relaterade till föräldrarnas skilsmässa, samt barnens boendesituation och umgängeskontakt efter skilsmässan. Slutsatsen är att skillnader i anpassning som finns mellan barn till föräldrar som är skilda och barn som bor tillsammans med sina båda biologiska föräldrar till stor del kan förstås i ljuset av deras emotionella relationer till föräldrarna.

Nyckelord: Emotionell föräldrarelation, intern, extern samt skolanpassning, skilsmässa

Abstract

Marital dissolution has become more common over the past decades. After a divorce, the most common solution is that fathers leave the common household. From then on, children see their father intermittently, most commonly less than five days a month. It is assumed that change in children's relation to their parent, due to divorce, influence their ability to interact socially with other people, as well as their self-confidence and self-regulation. The aim of this study is to analyze any difference on adjustment on 14-year-old adolescents, focusing on the relation on internal, and external problems, as well as problem with school adjustment, living with one or two parents. The general conclusions from the results are that (a) there are significant differences in adjustment in general between children living with either married or divorced parents, and that (b) many of these differences can be explained by children's emotional relation to their parents. Some aspects of children's adjustment seem to be direct related to their parent's divorce, as well as children's living situation and contact with their non-custodial parent after the divorce. The conclusion from this study is that differences in adjustment between children with divorced parents and children with their biological parents still living together, to a large extent could be understood in the light of the emotional relation to the parents.

Keyword: Divorce, emotional parent-relation, internal, external and school-adjustment

Inledning

Föräldrars skilsmässa har blivit ett allt vanligare inslag i samhället. Den vanligaste boendelösningen efter en separation är att pappan lämnar det gemensamma boet, och att barnets kontakt med honom därefter inskränker sig till umgänge varannan helg (Carlberg, Hardy, Elfver, Julin, 2001; Elfver-Lindström, 1999; Santrock, Warshak, Elliott, 1982; Österberg, 2001b). Boendet kan även gestalta sig på andra sätt. Till exempel att barnen bor varannan vecka hos pappa och varannan vecka hos mamma. Studier av barn, där man jämfört umgängeskontakten med respektive förälder, indikerar dels att barns skolanpassning halkar efter om föräldrarelationen uteblir, dels att könslika relationer är viktiga framför allt för pojkar (Biller & Kimpton, 1997; Tornstam, 1996; Österberg, 2001a). Ingen studie i litteraturen har såvitt jag känner till hittills tagit ett helhetsgrepp på frågan om psykosociala förhållanden hos barn till skilda föräldrar. De flesta studier undersöker enstaka förhållanden. Denna studie avser därför att undersöka hur barnets anpassning internt, externt samt med avseende på skolprestationer är relaterad till föräldrarnas skilsmässa och barnens boendesituation å ena sidan, samt, å andra sidan hur den är relaterad till föräldrarelationen. Intern anpassning berör självkänsla, depressivitet, misslyckandeförväntningar och självreglering. Extern anpassning berör brottsbenägenhet, stökighet i skolan, samt i vilken utsträckning barnen hänger på stan om kvällarna. Skolprestation utgår från självskattad respektive lärarskattad prestation.

Man kan anta att föräldrarelationens förändring, som en funktion av föräldrarnas skilsmässa, påverkar barns förmåga till social interaktion med andra människor, samt att deras självkänsla och självreglering påverkas. Dessa faktorer påverkar den akademiska förmågan i och med att det dels krävs social interaktion för inläring, dels bra självkänsla för att ta sig an uppgifter som kan ligga bortom individens aktuella mentala kapacitet. Av dessa skäl är det viktigt att studera huruvida föräldra-barn relationerna påverkar sambandet mellan skilsmässa och barnets anpassning.

Den vanligaste boendeformen efter en skilsmässa är att mamman och barnen hamnar i ett hushåll och pappan i ett separat hushåll (Elfver-Lindström, 1999; Österberg, 2001b). Måhända sker det som en funktion av den praxis som tillämpas i domstolar, där tidigare vårdnad, men nu boende, tilldöms mamman i de flesta fall. Kanske finns det en allmän förväntan om den här uppdelningen, ty, även om pappor strävar efter att bibehålla kontakten efter en skilsmässa, kan responsen på den pågående vårdnadskonflikten utgöra ett hinder för detta. Mammor med ensam vårdnad tenderar att agera "dörrvakt" efter skilsmässan, och kontrollerar därmed villkoren för relationen med umgängesföräldern, vilket gör att barnets relation till pappa begränsas. Seltzer och Brandreth (1994) menar att det kan gå så långt att mamman helt stänger dörren, och därmed omöjliggörs barnens relation med pappan. Reissman (1990) pekar på att ett utestängande av barnens pappa-relation kan få till följd att pappan tvingas dra sig tillbaka från sin föräldraroll, vilket i sin tur antas ha en hämmande effekt på barnets anpassning.

En sammanställning av 28 undersökningar om pappa-frånvarons effekter på barns kognitiva förmåga (Shinn, 1978), indikerar att pappa-frånvaro som en funktion av skilsmässa är negativt relaterad till intellektuell kompetens hos barn; vilket även påvisats i tidigare studier (Blanchard & Biller, 1971; Crescimbeni, 1965; Ferri, 1976; Hetherington et al., 1978, 1982; Radin, 1976; Radin et al., 1994; Santrock, 1972; Sutton-Smith et al., 1978). Shinn (1978) menar att resultaten av sammanställningsstudien är konsistent med hypotesen att barns

interaktion med föräldrarna formar en plattform för kognitiv utveckling, och att en minskning av denna interaktion hämmar den kognitiva utvecklingen.

Resultatet från en annan studie (Bisnaire et al., 1990) av barn i åldern 9 till 15 år med föräldrar som separerat, indikerar att tillgång till båda föräldrarna efter separationen är en förutsättning för akademisk anpassning. Studien visade även att mödrar med hög utbildning gav större utrymme för barnens pappa-relation. Slutsatsen i studien är att pappans tillgänglighet efter separationen är viktig för barns utveckling i skolan (Bisnaire et al., 1990). Hetherington och Stanley-Hagan (1986) menar att i de fall där barnen i huvudsak bor hos mamman är en varm relation mellan barnet och pappan associerat med bättre självkänsla, social och kognitiv kompetens samt färre beteendeproblem hos barn.

Andra aspekter på intern anpassning, som till exempel självreglering, innefattar dels förmågan att upprätthålla fokus på en given uppgift (Rothbart, 1989), dels att bete sig på ett socialt acceptabelt sätt, till exempel genom att kunna hämma impulser av aggression (Eisenberg & Fabes, 1992; Eisenberg et al., 1995). Block och Block (1980) menar att låg emotionell reglering är associerad med uttryck av aggressioner, överaktivitet som gränsar till frustration samt låg samarbetsnivå och prosocialt – altruistiskt beteende. Den sociala interaktionen handlar bland annat om moral och etik i vardagliga relationer. Koestner et al. (1990) menar att pappans deltagande i barns omvårdnad är relaterad till barnets förmåga att visa empati gentemot andra människor.

Resultaten i studier av barn i intakta familjer som senare erfar skilsmässa, indikerar att föräldrars beteende före skilsmässan i hög grad hänger samman med barnens personlighetsutveckling. Pojkar i familjer där skilsmässan så småningom blev ett faktum, uttryckte vid 3, 4 och 7 års ålder ett beteende som präglades av låg impuls kontroll samt svårigheter i sociala situationer (Block et al., 1986). De blev även ängsliga i oförutsägbara situationer. Flickor i samma situation, uttryckte vid mätningar som gjordes när de vara 4 och 7 års gamla, ett beteende som karaktäriserades av bland annat stress, avundsjuka och andra svårigheter i sociala situationer.

Sammanfattningsvis kan observeras att barns anpassning vad gäller interna och externa förhållanden, samt med avseende på skolprestation tycks vara intimt sammankopplat till föräldrarelationen, och därmed indirekt till hur föräldrarna själva interagerar oavsett om de lever tillsammans eller inte. Skilda föräldrar som har en god relation och kommunikation, möjliggör för barnen att ha en tät och nära kontakt med både pappa och mamma, och därmed en god anpassning för sina barn. Samboende mellan föräldrar är således ingen garanti för att detta skall upprätthållas. Förutsättningen tycks vara ett klimat med god social interaktion och kommunikation med föräldrarna i barnens närmiljö.

Frågeställningar

Denna studie avser att studera om 14-åriga ungdomars anpassning, med avseende på interna problem, externa problem, och problem med avseende på skolanpassning hänger samma med att leva med en eller två föräldrar. Denna generella frågeställning ger upphov till ett antal specifika frågor: Spelar det någon roll för skilsmässobarns anpassning:

- (1) om de bor hos mamma eller pappa efter separationen?
- (2) om mamma eller pappa etablerat en ny partnerrelation efter separationen?
- (3) om de bor på mer än ett ställe efter separationen?
- (4) hur ofta de träffar umgängesföräldern efter separationen?
- (5) om de är delaktiga i beslutet om hur ofta de skall träffa umgängesföräldern?

Frågan ställs också i studien om de skillnader som kan spåras under punkterna 1 - 5 ovan kan förklaras av de emotionella relationerna till föräldrarna. Studiens grundläggande hypotes är att de skillnader som man kan spåra mellan barn som lever barn i intakta familjer och barn till separerade föräldrar med avseende på punkterna 1 till 5 kan förklaras av de existerande emotionella relationerna till föräldrarna.

Metod

Deltagare & Procedur

I studien deltog samtliga 14 år gamla elever (N=1283) från en medelstor stad i Sverige, samt deras lärare. 77,5 % procent levde ihop med pappa och mamma, 3,3 % levde ihop med pappan, och 19,2 % med mamman. Elevernas deltagande villkorades av att föräldrarna inte återsände ett formulär där de uttryckligen avvisade att deras barn skulle delta i studien. I 12 fall återsändes formuläret. Totalt 1186 (92,4 %) av de 1283 eleverna var närvarande under dagen för datainsamlingen. Ingen ersättning betalades för elevernas medverkan. Eleverna fyllde i en enkät under skoltid och garanterades att svaren skulle behandlas konfidentiellt. Enkäterna administrerades av tränade undersökningsledare. Ungdomarnas lärare var frånvarande när enkäterna fylldes i. Enkäterna genomfördes hösten 1998 samt våren 2000.

Trettiosex av totalt 55 lärare deltog och gav bedömningar av 855 (66,6 %) av eleverna. Lärarna erhöll betalning för detta. De lärare som ej genomförde bedömningar av eleverna angav i alla fall att de ej hade tid.

Inför den ordinarie datainsamlingen genomfördes en pilotundersökning. Enkätmaterial samlades in från en klass 14 åriga elever från en grannkommun (N=36) under samma förutsättningar som skulle gälla i den ordinarie studien. För att få trovärdiga data genomfördes insamlingen två gånger för dessa elever med två månaders mellanrum.

Variabler

Materialet i denna studie är till stora delar hämtade från en 2 årig longitudinell undersökning vars syfte var att undersöka "tvåvägseffekter" när det gäller barns utagerande beteende och föräldrars bemötande av barnet. Datamaterialet har använts till andra publikationer (Stattin & Kerr, 2000; Kerr & Stattin, 2000), samt genomgått ett antal pilotundersökningar. De första 6 frågor har använts för att kategorisera ungdomarna.

1. Är dina föräldrar skilda eller separerade: ja eller nej?
2. Vilka vuxna bor du tillsammans med: mamma & pappa, mamma, pappa?
3. Har någon av dina föräldrar gift om sig eller blivit sambo med någon annan: nej; ja, pappa; ja, mamma, ja, båda?
4. Bor du på mer än ett ställe: nej eller ja?
5. Om nej, hur ofta träffar du den förälder du inte bor med: ungefär en gång per vecka; ungefär en gång var 14e dag; ungefär en gång per månad; ungefär en gång per termin; mindre än en gång per termin?

6. Fick du vara med och bestämma hur tiden skulle delas mellan mamma och pappa: jag bestämde nästan helt själv; jag bestämde en del; jag bestämde lite eller inte alls?

Bristande självkänsla

Svarsresultat från 10 påståenden från Rosenberg Self-Esteem scale (Rosenberg, 1979) användes för att få ett mått på bristande självkänsla. Frågorna besvarades på en 4 gradig skala: ”stämmer inte alls”, ”stämmer inte så bra”, ”stämmer ganska bra”, ”stämmer mycket bra”. Påståendena är: ”På det hela taget är du nöjd med dig själv” (rev.), ”Ibland tycker du att du inte är till någon nytta”, ”Du tycker att du har många goda egenskaper” (rev.), ”Du klarar av att göra saker lika bra som de flesta andra” (rev.), ”Du tycker att du inte har mycket att vara stolt över”, ”Du känner dig verkligen oduglig emellanåt”, ”Du tycker att du är värd en hel del, åtminstone lika mycket som andra” (rev.), ”Du önskar att du kunde ha högre tankar om dig själv”, ”På det hela taget har du lätt för att känna dig misslyckad”, ”På det hela taget uppfattar du dig som positiv” (rev.). Alfa reliabiliteten var .88 för detta mått på bristande självkänsla.

Depressivitet

För att beskriva elevers nedstämdhet användes ett självskattningsformulär, The Child Depression scale från Center for Epidemiological Studies (Weissman, Sholomskas, Pottenger, Prusoff, & Locke, 1977; Roberts, Lewinsohn, & Seeley, 1991; Schoenbach, Kaplan, Grimson, & Wagner, 1982). Eleverna besvarade 20 frågor om hur de upplevt sitt känsloläge den senaste veckan och svarade genom att välja mellan 4 alternativ: ”inte alls”, ”enstaka gånger”, ”då och då”, och ”ofta”. Exempel på frågor var: Under den senaste veckan har jag: ”oroat mig för sådant jag inte brukar oroa mig för”, ”inte haft någon matlust, helt enkelt inte varit hungrig”, ”inte kunnat känna mig glad även om min familj eller mina vänner försökt pigga upp mig”, ”tyckt att jag är lika bra som alla andra (rev.)”, ”inte kunnat koncentrera mig på det jag håller på med”, ”känt mig 'nere' och olycklig”, ”känt mig för trött för att kunna göra något”, ”känt det som att det kommer att gå bra för mig (rev.)”, ”tyckt att sådant jag i vanliga fall klarar av, inte har gått bra för mig”, ”känt mig rädd”, ”inte sovit så bra som jag brukar”, ”känt mig lycklig” (rev.), ”varit mer tyst och tillbakadragen än vanligt”, ”känt mig ensam och utan vänner”, ”känt det som om kompisar inte gillar mig och inte vill vara med mig”, ”haft det bra” (rev.), ”känt det som att jag vill gråta”, ”känt mig ledsen”, ”trött att andra inte tycker om mig”, ”haft det svårt att komma igång med det jag skall göra”. Alfa reliabiliteten var .88 för denna depressionsskala.

Misslyckandeförväntningar

Misslyckandeförväntningar som konstrukt är relaterat till självkänsla, men inte synonymt med detsamma (Nurmi, 1993; Nurmi, Onatsu, & Haavisto, 1995; Nurmi, Salmela-Aro, & Ruotsalainen, 1994). Eleverna besvarade 6 frågor: ”Jag har inte riktig tilltro till min förmåga att klara av svåra problem”, ”Jag blir lätt osäker när jag ställs inför nya uppgifter”, ”Jag tycker ofta att det inte ens är någon idé att försöka när jag ställs inför krävande uppgifter”, ”Jag tror för det mesta att jag klarar av saker, även ganska svåra uppgifter (rev.)”, ”Jag tycker att det är roligt med svåra problem och uppgifter” (rev.), ”Just känslan av att jag har svårt att klara av saker och ting, gör att jag inte lyckas så bra i skolan som jag skulle kunna”. Alfa reliabiliteten var .75 för denna skala.

Bristande självreglering

För att fånga ungdomarnas förmåga att upprätthålla fokus, snarare än att finna på andra saker att göra inför förelagda uppgifter, användes 8 påståenden: ”Om något håller på att gå snett i

mitt skolarbete hittar jag på anledningar till att dra mig undan”, ”Jag har alltför lätt att tänka på annat, dagdrömma eller försvinna bort i egna tankar när jag egentligen borde koncentrera mig på viktigare saker”, ”Jag hittar oftast på andra saker att göra när jag skall lösa ett svårt problem”, ”Om det dyker upp en svår uppgift så väljer jag snabbt att göra något annat”, ”Jag är nog en som väljer att göra något annat om saker och ting inte löser sig direkt”, ” Om jag tycker att skoluppgifter är tråkiga, så väljer jag att göra något annat istället”, ”Även om det finns andra saker som skulle vara roligare att göra, avslutar jag alltid uppgiften jag fått att lösa” (rev.), ”Jag påbörjar många olika saker, men jag har svårt att slutföra dem”. Påståendena besvarades på en responsskala med fyra alternativ: ”stämmer precis”, ”stämmer ganska bra”, ”stämmer inte riktigt”, ”stämmer inte alls”. Alfa reliabiliteten för detta mått på bristande självreglering var .81.

Brottsbenägenhet

Detta mått på brottsaktivitet är medelvärde av 22 frågor som berörde elevernas brottsaktiva beteende under det senaste året. Svarsskalan spänner från 1 - ”aldrig” till 5 - ”mer än tio gånger”. Frågorna handlade om (1) snatteri, (2) om de åkt fast för polisen för något de gjort, (3) om de förstört eller varit med om att förstöra saker som t ex. fönsterrutor, (4) om de tagit pengar hemma som inte varit deras, (5) om de klottrat, (6) om de varit med om att göra inbrott, (7) stulit ur någons ficka, (8) köpt eller sålt varor som de vetat om varit stulna, (9) utan lov tagit en cykel, (10) om de tvingat av någon pengar, (11) deltagit i slagsmål på stan, (12) om de burit vapen, i skolan eller på stan, (13) om de varit med och tagit en bil utan lov, (14) om de tagit en moped, cykel eller vespa, (15) om de slagit någon så hårt att personen behövt sjukvård, (16) om de med flit gjort illa någon med kniv, (17) varit med att hota någon att göra något som personen inte ville, (18) om de smitit från betalning, (19) om de varit med och stulit något ur en bil, (20) om de druckit sig berusade på alkohol, (21) om de rökt hasch, (22) om de använt annan typ av knark. Alfa reliabiliteten för skalan var .84.

Problem i skolan

Lärarna besvarade frågor om elevens beteendeproblem i skolan genom att skatta följande beteenden på 7-gradiga skalor [från 1. aldrig, till 7. i stort sett jämt]: (1) bråkar aldrig - bråkar alltid, (2) råkar alltid i trubbel i skolan - råkar aldrig i trubbel i skolan (rev.), (3) kommer alltid i slagsmål - kommer aldrig i slagsmål (rev.), (4) stör aldrig andra - stör alltid andra, (5) retas aldrig - retas alltid. Alfa reliabiliteten för denna skala som mäter lärares bedömning av elevens beteendeproblem i skolan var .89.

Hänga på stan om kvällarna

En fråga beskriver i vilken utsträckning eleverna ”hängar på stan” om kvällarna: ” Brukar du vara ute på stan på kvällarna utan att göra något speciellt?”. Svaren gavs på en femgradig skala: ” sällan eller aldrig”, ”ungefär 1 kväll/månad”, ”ungefär 1 kväll/vecka”, ”flera kvällar/vecka”, och ”nästan varje kväll”.

Låg egenskattad skolanpassning

Eleverna besvarade 5 frågor på en 5 gradig skala: (1) Hur trivs du i skolan (”mycket bra” till ”mycket dåligt”) (rev.), (2) Gör du ditt bästa i skolan (”oftast” till ”nästan aldrig”) (rev.), (3) Tycker du att skolan känns som ett tvång (”nästan aldrig” till ”våldigt ofta”) (rev.), (4) Hur skulle du vilja beskriva förhållande mellan dig och skolan (”som bästa vänner” till ”som fiender”) (rev.), Är du nöjd med ditt skolarbete (”Oftast” till ”nästan aldrig”) (rev.). Alfa reliabiliteten för denna skala som mäter bristande skolanpassning var .80.

Låg lärarskattad skolprestation

Lärare bedömde elevernas skolprestation genom att besvara följande frågor: Hur väl tycker du att eleven presterar i skolan i jämförelse med andra eleverna i sin klass (från ”i särklass sämre” till ”i särklass bättre”). Läraren angav även vilket betyg eleven erhöll i ämnena Svenska, Engelska och Matematik (från 1 till 5). Alfa reliabiliteten för lärarskattad skolprestation var .88.

Dåliga relationer med pappa respektive mamma

Eleverna besvarade 8 frågor om relationen till pappa på en skala med 5 svarsalternativ. Frågorna som ställdes var ”Grälar och bråkar du och din pappa med varandra”, ”Hur ofta känner du dig besviken på din pappa”, ”Hur ofta känner du dig stolt över din pappa” (rev.), ”Hur bra tycker du att du och din pappa förstår varandra” (rev.), ”Önskar du att din pappa vore annorlunda”, ”Accepterar du din pappa som han är” (rev.), ”Hur ofta känner du dig arg eller irriterad på din pappa”, och ”Brukar din pappa uppmuntra och stötta dig” (rev.). Motsvarande frågor ställdes om mamma-relationen. Alfa reliabiliteten för frågorna som berörde pappa-relationen var .88, och de som berörde mammarelationen var .87.

Design

Analyserna omfattar dels envägs ANOVA för att mäta skillnaden mellan pojkars och flickors anpassning (internt, externt samt beträffande skolprestation) (a) med avseende på föräldrarnas civilstånd samt ungdomarnas boendesituation, och (b) med avseende på deras emotionella relation till pappa respektive mamma. Analyser genomfördes också för att undersöka om de eventuella skillnaderna berodde på de emotionella föräldrelationerna snarare än skilsmässa i sig. Här användes en ANCOVA. Variablerna är standardiserade (medelvärde=0; standardavvikelse=1) separat för pojkar och flickor före och efter sammanslagningen av variablerna, dvs även efter beräkning av Cronbach alfa. Syftet med standardiseringen var att ge lika vikt åt frågorna som ingår i variabeln. Signifikansnivån är satt till 0.05.

Resultat

Finns det skillnader i anpassning mellan barn i skilsmässofamiljer och barn som lever med båda sina föräldrar?

Den första frågan som ställs är om barn med skilda föräldrar har mer anpassningsproblem än barn med samboende föräldrar. Resultaten, som redovisas i Tabell 1a, indikerar att det finns betydande skillnader beträffande anpassning mellan barn till skilda respektive samboende föräldrar. Genomgående gäller att barn i skilsmässofamiljer har mer problem av dessa slag än barn som lever tillsammans med sina båda föräldrar. För pojkar är dessa skillnader inte speciellt utpräglade för måtten på intern anpassning, men däremot för extern anpassning och skolprestationer. Notera att pojkar till skilda föräldrar skattar sin egen prestation i skolan lägre än pojkar med samboende föräldrar, och att också deras lärare gör samma bedömning. Flickors anpassning är betydligt sämre såväl internt, externt som med avseende på skolprestationer om föräldrarna är skilda än om de är samboende.

Tabell 1a

Envägs anova. Skillnader i barns anpassning - internt, externt samt beträffande skolprestation – mellan föräldrar som är (1) separerade eller (2) lever tillsammans. Prediktorvariablerna är standardiserade inom kön.

		N	Z	Std.d.	Std.Error	F	Sign.
Pojkar							
Intern anpassning							
Bristande självkänsla	1	148	.06	.97	.08	1.05	.31
	2	343	-.04	1.01	.05		
Depression	1	153	.06	1.05	.08	.67	.41
	2	360	-.02	.98	.05		
Misslyckandeförväntningar	1	152	.04	1.01	.08	.36	.55
	2	353	-.02	1.00	.05		
Bristande självreglering	1	153	.13	1.02	.08	3.33	.07
	2	356	-.05	.98	.05		
Extern anpassning							
Brottsbenägenhet	1	154	.22	1.21	.10	17.58	<.001
	2	357	-.13	.68	.04		
Stökighet i skolan	1	101	.18	.96	.96	6.13	<.01
	2	238	-.10	.97	.06		
Hänga på stan	1	150	.13	1.02	.08	3.95	.05
	2	351	-.07	.98	.05		
Skolanpassning							
Låg självskattad skolanpassning	1	155	.15	1.03	.08	5.72	.02
	2	359	-.07	.97	.05		
Låg skolprestation (lärarskattning)	1	101	.20	.86	.08	9.18	<.001
	2	227	-.15	1.03	.07		
Flickor							
Intern anpassning							
Bristande självkänsla	1	154	.18	.98	.08	6.84	<.01
	2	446	-.07	.99	.05		
Depressivitet	1	155	.21	1.04	.08	10.79	<.001
	2	452	-.09	.96	.04		
Misslyckandeförväntningar	1	155	.15	1.07	.09	6.94	<.01
	2	449	-.09	.96	.05		
Bristande självreglering	1	154	.16	1.03	.08	6.94	<.01
	2	451	-.08	.98	.05		
Extern anpassning							
Brottsbenägenhet	1	155	.25	1.25	.10	13.14	<.001
	2	452	-.08	.90	.04		
Stökighet i skolan	1	102	.23	1.06	.10	10.06	<.001
	2	306	-.12	.93	.05		
Hänga på stan	1	154	.24	1.19	.09	14.01	<.001
	2	443	-.10	.89	.04		
Skolanpassning							
Låg självskattad skolanpassning	1	155	.24	1.04	.08	14.42	<.001
	2	450	-.10	.96	.04		
Låg lärarskattad skolprestation	1	99	.19	.94	.10	7.25	<.01
	2	295	-.12	1.02	.06		

Kan de skillnader som finns mellan barn i skilsmässofamiljer och barn som lever med båda sina föräldrar hänföras till de emotionella relationerna till föräldrarna?

För alla de mått på intern, extern anpassning samt skolprestationer, som jag i Tabell 1a fann skillnader mellan barn till skilda och samboende föräldrar, har jag undersökt om dessa skillnader kan hänföras till skillnader i de emotionella relationerna till föräldrarna.

Den första analysen genomfördes för att utröna om det föreligger skillnader i de emotionella relationerna till föräldrarna mellan barn i skilsmässofamiljer och barn till samboende föräldrar. Som redovisas i Tabell 1b föreligger sådana skillnader både beträffande mamma- och papparelationer. Barn med skilda föräldrar har sämre relationer till sina föräldrar än barn till samboende föräldrar.

Tabell 1b

Envägs anova. Skillnaden i barns relation till mamman respektive pappan om föräldrarna är (1) separerade eller (2) samboende.

		N	Z	Std.d.	Std.Error	F	Sign.
Pojkar							
Bristande relation till mamma	1	150	.20	102	.08	7.96	<.001
	2	357	-.07	.98	.05		
Bristande relation till pappa	1	144	.35	1.24	.10	26.22	<.001
	2	355	-.13	.85	.04		
Flickor							
Bristande relation till mamma	1	155	.15	1.08	.09	5.98	.02
	2	450	-.08	.94	.04		
Bristande relation till pappa	1	138	.16	.97	.08	5.69	.02
	2	448	-.07	.99	.05		

Genom att utnyttja ANCOVA har barnen jämförts med avseende på sina emotionella relationer till föräldrarna (relationerna till mamma respektive till pappa har utnyttjats som två kovariater) och därefter har beräkningar utförts för att utröna om det fortfarande existerar skillnader (med avseende på intern och extern anpassning, samt skolanpassning) mellan barnen till skilda och samboende föräldrar. Resultaten från dessa analyser redovisas i Tabell 1c, som visar att huvuddelen av de skillnader som redovisades i Tabell 1a nu är icke-signifikanta. Det finns fortfarande skillnader mellan pojkar till skilda respektive samboende föräldrar vad gäller brottsaktivitet och lärarskattad skolprestation, men för övriga mått som berör extern anpassning (stökighet i skolan, hänga på stan) och skolprestation (låg självskattad skolanpassning) föreligger inga signifikanta skillnader mellan pojkar med skilda respektive samboende föräldrar – efter kontroll för de emotionella relationerna till föräldrarna.

För flickor finns det liknande tendenser. För de mått som hänför sig till interna problem föreligger inga signifikanta skillnader mellan flickor som lever med skilda respektive sammanboende föräldrar, efter att man kontrollerat för flickornas emotionella relationer till föräldrarna. Av de tre mått som mäter extern anpassning – brottsaktivitet, stökighet i skolan och hänga ute på stan – finns det signifikanta skillnader endast för stökighet i skolan. För de två andra finns det inga signifikanta skillnader efter att man tagit hänsyn till flickornas emotionella relationer till föräldrarna. Slutligen, vad gäller flickornas bristande skolprestationer finns det inga skillnader i självskattad skolprestation, men däremot för lärarskattad skolprestation mellan flickor till skilda och samboende föräldrar efter kontroll för flickornas emotionella föräldrarelationer.

Tabell 1c

ANCOVA. Skillnaden i barns anpassning internt, externt samt beträffande skolanpassning med föräldrarelationen som kovariat.

	SS	Df	MS	F	Sign.
Pojkar					
Extern anpassning					
Brottsbenägenhet					
Kovariat					
(kombinerad)	17.17	2	8.58	10.64	<.001
Mammarelationen	1.80	1	1.80	2.23	.14
Papparelationen	5.34	1	5.34	6.62	<.01
Huvudeffekt					
Skilsmässa	5.48	1	5.48	3.96	<.05
Stökighet i skolan					
Kovariat					
(kombinerad)	14.34	2	7.17	7.87	<.001
Mammarelationen	10.26	1	10.26	11.26	<.001
Papparelationen	.11	1	.11	.12	.73
Huvudeffekt					
Skilsmässa	2.75	1	2.75	3.02	.08
Hänga på stan					
Kovariat					
(kombinerad)	9.69	2	5.84	4.89	<.01
Mammarelationen	1.97	1	1.97	1.98	.16
Papparelationen	1.86	1	1.86	1.88	.17
Huvudeffekt					
Skilsmässa	.00	1	.00	.00	.96
Skolanpassning					
Låg självskattad skolanpassning					
Kovariat					
(kombinerad)	51.94	2	25.04	34.64	<.001
Mammarelationen	20.72	1	20.72	27.63	<.001
Papparelationen	3.17	1	3.17	4.23	.04
Huvudeffekt					
Skilsmässa	1.72	1	1.72	2.30	.13
Låg lärarskattad skolprestation					
Kovariat					
(kombinerad)	4.06	2	2.03	2.16	.12
Mammarelationen	1.72	1	1.72	1.83	1.77
Papparelationen	.20	1	.20	.22	.64
Huvudeffekt					
Skilsmässa	5.78	1	5.78	6.15	<.01
Flickor					
Intern anpassning					
Bristande självkänsla					
Kovariat					
(kombinerad)	108.72	2	54.36	67.80	<.001
Mammarelationen	12.12	1	12.12	15.12	<.001
Papparelationen	40.53	1	40.53	50.55	<.001
Huvudeffekt					
Skilsmässa	1.40	1	1.40	1.67	.20
Depressivitet					
Kovariat					
(kombinerad)	124.08	2	62.04	80.61	<.001
Mammarelationen	17.700	1	17.70	23.01	<.001
Papparelationen	40.71	1	40.71	52.90	<.001
Huvudeffekt					
Skilsmässa	2.78	1	2.78	3.6	.06

Misslyckandeförv.						
Kovariat						
(kombinerad)	55.37	2	27.68	32.37	<.001	
Mammarelationen	2.20	1	2.20	2.57	.11	
Papparelationen	28.31	1	28.31	33.01	<.001	
Huvudeffekt						
Skilsmässa	2.78	1	2.78	3.25	.07	
Bristande självreglering						
Kovariat						
(kombinerad)	77.78	2	38.89	47.29	<.001	
Mammarelationen	8.17	1	8.17	9.94	<.001	
Papparelationen	29.78	1	29.78	36.21	<.001	
Huvudeffekt						
Skilsmässa	1.78	1	1.78	2.19	.14	
Extern anpassning						
Brottsbenägenhet						
Kovariat						
(kombinerad)	60.76	2	30.38	41.98	<.001	
Mammarelationen	16.04	1	16.04	22.17	<.001	
Papparelationen	12.03	1	12.03	16.62	<.001	
Huvudeffekt						
Skilsmässa	.73	1	.73	1.01	.32	
Stökighet i skolan						
Kovariat						
(kombinerad)	17.02	2	8.5	9.4	<.001	
Mammarelationen	5.01	1	5.01	5.57	.02	
Papparelationen	2.92	1	2.92	3.24	.07	
Huvudeffekt						
Skilsmässa	4.06	1	4.06	4.5	.03	
Hänga på stan						
Kovariat						
(kombinerad)	53.51	2	26.76	30.11	<.001	
Mammarelationen	15.33	1	15.33	17.25	<.001	
Papparelationen	9.54	1	9.54	10.74	<.001	
Huvudeffekt						
Skilsmässa	2.79	1	2.79	3.14	.08	
Skolanpassning						
Låg självskattad skolanpassning						
Kovariat						
(kombinerad)	80.29	2	40.14	56.12	<.001	
Mammarelationen	1.11	1	1.11	1.55	.21	
Papparelationen	47.41	1	47.41	66.28	<.001	
Huvudeffekt						
Skilsmässa	1.54	1	1.54	2.16	.14	
Låg lärarskattad skolprestation						
Kovariat						
(kombinerad)	9.67	2	4.83	5.04	<.01	
Mammarelationen	.19	1	.19	.20	.65	
Papparelationen	5.50	1	5.50	5.73	.02	
Huvudeffekt						
Skilsmässa	4.84	1	4.84	5.04	.02	

Ur ett skilsmässoperspektiv är slutsatsen av tabellerna 1 a – c att både den emotionella relationen till föräldrarna och skilsmässan i sig hänger samman med pojkars brottsbenägenhet. Relationen till föräldrarna påverkar även i vilken grad pojkar hänger ute på stan eller inte. För flickorna spelar den emotionella relationen med föräldrarna en betydande roll för den interna anpassningen, externa anpassningen samt skolprestationen. Den emotionella relationen till föräldrarna spelar även en viktig roll för flickornas skolprestation. För både pojkar och flickor tycks skolprestationen, sett ur en lärares perspektiv, vara associerad med skilsmässan.

Generellt gäller att de skillnader som finns mellan barn där föräldrarna är samboende eller separerade till hög grad kan förklaras av de emotionella relationerna till föräldrarna efter skilsmässan. Jag har inga mått på de emotionella relationerna till föräldrarna före skilsmässan och kan därför inte förklara skillnaderna till sådana som verkar före/under/efter skilsmässan. Det undersökningarna här visar är att en stor del av de skillnader i anpassning som finns mellan barn i skilsmässofamiljer och barn som lever tillsammans med sina båda föräldrar kan förklaras av de relationer som de har till föräldrarna efter skilsmässan.

Spelar det någon roll för barns anpassning, om de bor med båda föräldrarna, med bara pappa eller med bara mamma?

Resultaten i Tabell 2 a, visar liknande skillnader som resultaten i Tabell 1 a, nämligen att det finns betydande anpassningsskillnader mellan barn som bor med båda föräldrarna jämfört med barn som bor endast med pappa eller mamma. För pojkar är inte dessa skillnader utpräglade för måtten intern anpassning, eller för stökighet i skolan (den andra av tre markörer för extern anpassning), men däremot för brottsbenägenhet och Hänga ute på stan samt för skolanpassning. Noterbart är att pojkar som lever ensamma med mamma rapporterar en högre brottsaktivitet än pojkar som lever med pappa eller båda föräldrarna. Detsamma gäller deras skolprestation. Flickors anpassning internt, externt samt med avseende på skolprestation är sämre om de i huvudsak bor med mamma, jämfört med om de bor med pappa eller båda föräldrarna. Post hoc testet i tabell 2b förtydligar resultatet i tabell 2 a.

Tabell 2a

Envägs anova. Skillnaden i barns anpassning internt, externt samt beträffande skolanpassning om de bor med (1) pappa och mamma (2) mamma (3) pappa.

		N	Z	Std.d.	Std.Error	F	Sign.
Pojkar							
Intern anpassning							
Bristande självkänsla	1	364	-.05	.99	.05	1.27	.28
	2	88	.13	.99	.11		
	3	20	.03	.99	.22		
Depressivitet	1	378	-.04	.96	.05	.51	.60
	2	92	.04	1.06	.11		
	3	20	.13	1.18	.26		
Misslyckandeförväntningar	1	369	-.04	1.00	.05	.55	.57
	2	92	.05	1.00	.10		
	3	20	.14	1.02	.23		
Bristande självreglering	1	372	-.06	.98	.05	1.22	.30
	2	93	.11	1.07	.11		
	3	20	.12	.93	.21		
Extern anpassning							
Brottsbenägenhet	1	374	-.13	.78	.04	8,87	<.001
	2	93	.28	1.18	.12		
	3	21	.09	.60	.13		
Stökighet i skolan	1	247	-.08	.95	.06	.99	.37
	2	60	.97	1.01	.13		
	3	13	-.19	.74	.20		
Hänga på stan	1	368	-.08	.97	.05	3.7	.02
	2	92	.23	1.07	.11		
	3	20	-.06	.89	.19		
Skolanpassning							
Låg självskattad skolanpassning	1	377	-.08	.95	.05	3.81	.02
	2	93	.22	1.09	.11		
	3	21	.09	1.05	.23		
Låg lärarskattad skolprestation	1	236	-.17	1.02	.07	5.03	<.01
	2	60	.26	.83	.11		

	3	13	.24	1.14	.32		
Flickor							
Intern anpassning							
Bristande självkänsla	1	452	-.08	.99	.05	4.21	.02
	2	115	.21	1.02	.10		
	3	14	.21	.62	.17		
Depressivitet	1	459	-.10	.95	.04	7.50	<.001
	2	115	.29	1.06	.10		
	3	15	-.14	.80	.21		
Misslyckandeförväntningar	1	457	-.09	.96	.05	4.50	<.01
	2	115	.20	1.02	.10		
	3	15	-.19	.76	.20		
Bristande självreglering	1	459	-.08	.97	.05	3.37	.04
	2	114	.19	1.06	.10		
	3	15	.07	.82	.21		
Extern anpassning							
Brottsbenägenhet	1	460	-.10	.90	.04	6.75	<.001
	2	115	.27	1.18	.11		
	3	15	-.03	.70	.18		
Stökighet i skolan	1	307	-.10	.94	.05	2.93	.06
	2	79	.19	1.02	.11		
	3	9	.06	1.18	.40		
Hänga på stan	1	451	-.09	.89	.04	8.03	<.001
	2	115	.31	1.21	.11		
	3	15	-.17	.82	.21		
Skolanpassning							
Låg självskattad skolanpassning	1	458	-.11	.94	.04	9.90	<.001
	2	115	.34	1.12	.10		
	3	15	-.07	.62	.16		
Låg lärarskattad skolprestation	1	296	-.12	1.00	.06	5.95	<.001
	2	77	.29	.87	.10		
	3	9	-.35	.78	.26		

Tabell 2 b

Post hoc test - Least significant difference (LSD). Specificeringen av skillnaden i barns anpassning internt, externt samt beträffande skolanpassning om de bor med (1) pappa och mamma (2) mamma (3) pappa.

			Std.error	Sign.
Pojkar				
Extern anpassning				
Brottsbenägenhet	1	2	.10	.00
Hänga på stan	1	2	.12	.01
Skolanpassning				
Låg självskattad skolanpassning	1	2	.11	.01
Lärarskattad skolp.	1	2	.14	.00
Flickor				
Intern anpassning				
Bristande självkänsla	1	2	.10	.01
Depressivitet	1	2	.10	.00
Misslyckandeförväntningar	1	2	.10	.00
Bristande självreglering	1	2	.10	.01
Extern anpassning				
Brottsbenägenhet	1	2	.10	.00
Stökighet i skolan	1	2	.12	.02
Hänga på stan	1	2	.10	.00
Skolanpassning				

Låg självskattad skolanpassning	1	2	.10	.00
Låg lärarskattad skolprestation	1	2	.12	.01

Kan de skillnader som finns mellan barn i olika boendesituationer hänföras till de emotionella relationerna till föräldrarna?

Även här utnyttjades ANCOVA för att jämföra barnen med avseende på deras emotionella relationer till föräldrarna, eftersom resultaten i Tabell 2b och c indikerar skillnader i föräldrarelationen beroende på hur barnen bor. I tre av fyra analyser finns det signifikanta skillnader mellan grupperna och i samtliga fall är relationen till föräldrarna sämre om de bor tillsammans med mamma. Resultaten i Post hoc testet, tabell 2 c, förtydligar resultaten från tabell 2 b.

Tabell 2 c

Envägs anova. Skillnaden i barns relation till mamman respektive pappan om de bor hos (1) pappa och mamma (2) mamma (3) pappa.

		N	Z	Std.d.	Std.Error	F	Sign.
Pojkar							
Bristande relation till mamma	1	376	-.06	.98	.05	2.97	.05
	2	89	.21	.95	.10		
	3	21	.14	1.12	.24		
Bristande relation till pappa	1	375	-.15	.83	.04	22.68	<.001
	2	83	.59	1.42	.16		
	3	21	.46	.94	.20		
Flickor							
Bristande relation till mamma	1	460	-.08	.93	.04	2.05	.13
	2	115	.12	1.07	.10		
	3	15	-.02	.92	.24		
Bristande relation till pappa	1	459	-.06	.99	.05	5.58	<.001
	2	98	.29	1.05	.10		
	3	15	-.22	.57	.15		

Tabell 2d

Post hoc test - Least significant difference (LSD). Specificering av skillnaden i barns relation till mamman respektive pappan om de bor hos (1) pappa och mamma (2) mamma (3) pappa.

			Std.error	Sign.
Pojkar				
Bristande relation till mamma	1	2	.11	.02
Bristande relation till pappa	1	2	.17	.00
	1	3	.21	.01
Flickor				
Bristande relation till mamma	1	2	.10	.04
Bristande relation till pappa	1	2	.11	.00

Med dessa resultat som utgångspunkt undersöktes om de skillnader som återfanns i Tabell 2a kunde förklaras av de emotionella relationerna till föräldrarna. Resultaten redovisas i Tabell 2e.

Resultaten i Tabell 2e visar att huvuddelen av de skillnader som redovisades i Tabell 2a inte längre är signifikanta efter kontroll för de emotionella relationerna till föräldrarna. De skillnader som kvarstår som signifikanta för pojkar berör brottsaktivitet och lärarskattad skolprestation. För övriga mått som berör anpassning internt, externt samt med avseende på skolprestation föreligger inte längre några skillnader mellan pojkar som kan hänföras till olika boendesituationer. För flickor handlar de skillnader som fortfarande är signifikanta, efter att

ha infört föräldrarelationer som en kovariat, om stökighet i skolan och självskattad skolanpassning. För övriga variabler föreligger ingen skillnad som kan relateras till hur flickorna bor.

Tabell 2e

ANCOVA. Skillnaden i barns anpassning internt, externt samt beträffande skolanpassning med föräldrarelationen som kovariat.

	SS	Df	MS	F	Sign.
Pojkar					
Extern anpassning					
Brottsbenägenhet					
Kovariat					
(kombinerad)	14.47	2	7.24	9.52	<.001
Mammarelationen	1.10	1	1.10	1.44	.23
Papparelationen	5.51	1	5.51	7.25	<.01
Huvudeffekt					
Boende	1.57	2	.79	1.03	.36
Hänga på stan					
Kovariat					
(kombinerad)	12.57	2	6.28	6.46	<.001
Mammarelationen	2.71	1	2.71	2.78	.10
Papparelationen	2.77	1	2.77	2.57	.11
Huvudeffekt					
Boende	1.32	2	.66	.68	.51
Skolanpassning					
Låg självskattad skolanpassning					
Kovariat					
(kombinerad)	44.56	2	22.28	29.95	<.001
Mammarelationen	18.56	1	18.56	24.96	<.001
Papparelationen	2.82	1	2.82	3.78	<.05
Huvudeffekt					
Boende	2.25	2	1.12	1.51	.22
Låg lärarskattad skolprestation					
Kovariat					
(kombinerad)	3.89	2	1.95	2.02	.13
Mammarelationen	1.87	1	1.87	1.94	.16
Papparelationen	.14	1	.14	.14	.71
Huvudeffekt					
Boende	6.98	2	3.49	3.62	.03
Flickor					
Intern anpassning					
Bristande självkänsla					
Kovariat					
(kombinerad)	101.61	2	50.80	63.16	<.001
Mammarelationen	11.55	1	11.55	14.36	<.001
Papparelationen	37.05	1	37.05	46.06	<.001
Huvudeffekt					
Boende	2.71	2	1.35	1.68	.19
Depressivitet					
Kovariat					
(kombinerad)	115.46	2	57.73	75.04	<.001
Mammarelationen	1.74	1	12.74	16.55	<.001
Papparelationen	42.70	1	42.70	55.50	<.001
Huvudeffekt					
Boende	4.22	2	2.11	2.74	.06
Misslyckandeförv.					
Kovariat					
(kombinerad)	46.72	2	23.26	27.73	<.001

Mammarelationen	.72	1	.72	.85	.36
Papparelationen	27.20	1	27.20	32.30	<.001
Huvudeffekt					
Boende	3.44	2	1.72	2.04	.13
Bristande självreglering					
Kovariat					
(kombinerad)	70.52	2	35.26	42.80	<.001
Mammarelationen	4.90	1	5.90	5.95	.02
Papparelationen	31.04	1	31.04	37.68	<.001
Huvudeffekt					
Boende	1.51	2	.76	.92	.40
Extern anpassning					
Brottsbenägenhet					
Kovariat					
(kombinerad)	43.81	2	21.91	34.35	<.001
Mammarelationen	7.69	1	7.69	12.06	<.001
Papparelationen	12.29	1	12.29	19.27	<.001
Huvudeffekt					
Boende	1.95	2	.97	1.53	.22
Hänga på stan					
Kovariat					
(kombinerad)	44.36	2	22.18	24.89	<.001
Mammarelationen	11.89	1	11.89	13.3	<.001
Papparelationen	8.27	1	8.27	9,28	<.001
Huvudeffekt					
Boende	9.24	2	4.62	5.18	<.01
Skolanpassning					
Låg självskattad skolanpassning					
Kovariat					
(kombinerad)	76.15	2	38.07	51.44	<.001
Mammarelationen	.31	1	.31	.42	.52
Papparelationen	47.80	1	47.80	64.52	<.001
Huvudeffekt					
Boende	3.20	2	1.60	2.16	.17
Låg lärarskattad skolprestation					
Kovariat					
(kombinerad)	8.00	2	4.00	4.30	<.01
Mammarelationen	.10	1	.10	.11	.74
Papparelationen	6.31	1	6.31	6.78	<.01
Huvudeffekt					
Boende	8.17	2	4.09	4.39	<.01

De slutsatser man kan dra av Tabell 2e är desamma som för Tabell 1c, nämligen att de skillnader som föreligger med avseende på intern och extern anpassning respektive skolprestationer, mellan barn som lever i olika boendesituationer, mycket kan förklaras av de emotionella relationerna till respektive förälder.

Sett ur ett boendeperspektiv tycks den emotionella relationen till pappan vara avgörande för pojkars brottsbenägenhet, medan den emotionella relationen med mamman tycks vara viktiga för deras misslyckandeförväntningar och stökighet i skolan (se styrkan på kovariaterna). En god relation till både pappa och mamma påverkar i vilken grad pojkar hänger på stan eller inte.

För flickor är bilden en annan. Här spelar pappan en avgörande roll för att de skall undvika problem som är internt eller externt orienterade eller har med skolprestationen att göra.

Spelar det någon roll för skilsmässobarns anpassning om mamma eller pappa etablerat en ny partnerrelation efter separationen?

Man kan först ställa sig frågan om de emotionella relationerna till föräldrarna skiljer sig åt i de fall en eller båda föräldrarna etablerar nya partnerrelationer efter en skilsmässa – jämfört med att man inte gifter om sig. Resultaten i Tabell 3a visar ingen skillnad i pojkars emotionella relationer till vare sig pappa eller mamma, som kan hänföras till om någon av föräldrarna etablerat en ny relation efter separationen. Beträffande flickorna finns en indikation om en betydande skillnad i relationen till pappa om, å ena sidan, föräldrarna lever ensamma eller mamman etablerat en ny samborelation och, å andra sidan, om pappan eller båda föräldrarna etablerat nya relationer, vilket bekräftas av post hoc testet (Tabell 3b).

Tabell 3a

Envägs anova. Skillnaden i barns relation till mamma respektive pappa om ngn av föräldrarna gift om sig (1) nej (2) ja, pappa (3) ja, mamma (4) ja, båda

		N	Z	Std.d.	Std.Error	F	Sign.
Pojkar							
Bristande relation till mamma	1	30	.11	.81	.15	1.00	.40
	2	31	.41	1.18	.21		
	3	28	-.03	1.04	.20		
	4	53	.23	1.04	.14		
Bristande relation till pappa	1	27	.31	1.18	.23	2.11	.10
	2	30	.62	1.41	.26		
	3	28	-.13	1.02	.19		
	4	52	.49	1.23	.17		
Flickor							
Bristande relation till mamma	1	35	-.05	1.15	.20	1.37	.25
	2	36	.14	.81	.13		
	3	29	-.12	.84	.16		
	4	48	.32	1.22	.18		
Bristande relation till pappa	1	31	-.10	.88	.16	3.42	.02
	2	31	.43	1.17	.21		
	3	26	-.05	.95	.19		
	4	46	.21	.90	.13		

Tabell 3b

Post hoc test - Least significant difference (LSD). Flickors emotionella relation till föräldrarna. om ngn av föräldrarna gift om sig (1) nej, ingen har gift om sig (2) ja, pappa (3) ja, mamma (4) ja, båda.

			Std.error	Sign.
Flickor				
Bristande relation till pappa	1	2	.19	.02
	1	4	.17	.03
	3	2	.20	.02
	3	4	.18	.03

Resultaten i Tabell 3c ger få belägg för skillnader i anpassning mellan barn till föräldrar som lever ensamma, jämfört med barn som lever med föräldrar som etablerat en ny samboendrelation efter separationen. Undantaget specificeras i post hoc testet, Tabell 3d, där flickor skattar sin brottsaktivitet högre om båda föräldrar eller bara mamman skaffat en ny partner efter separationen, jämfört med om båda föräldrarna lever ensamma efter separationen.

Tabell 3c

Envägs anova. Skillnaden i barns anpassning internt, externt samt beträffande skolanpassning om någon av föräldrarna gift om sig. (1) nej, ingen har gift om sig (2) ja, pappa (3) ja, mamma (4) ja, båda.

		N	Z	Std.d.	Std.Error	F	Sign.
Pojkar							
Intern anpassning							
Bristande självkänsla	1	30	-.05	.95	.17	1.92	.13
	2	34	.37	1.08	.18		
	3	26	-.21	1.02	.20		
	4	53	.06	.91	.12		
Depressivitet	1	31	.04	1.09	.20	1.19	.32
	2	33	.21	.92	.16		
	3	28	-.21	.95	.18		
	4	54	.21	1.11	.15		
Misslyckandeförväntningar	1	31	-.11	1.03	.18	.51	.68
	2	34	.11	1.10	.19		
	3	26	-.05	1.08	.21		
	4	54	.13	.96	.13		
Bristande självreglering	1	31	-.24	.79	.14	2.31	.08
	2	34	.36	1.13	.19		
	3	27	-.02	1.02	.19		
	4	54	.24	1.02	.14		
Extern anpassning							
Brottsbenägenhet	1	31	.29	1.83	.32	.12	.95
	2	34	.37	1.44	.25		
	3	28	.17	1.60	.30		
	4	53	.32	.97	.13		
Stökighet i skolan	1	25	.37	1.01	.21	.79	.50
	2	23	.32	1.14	.24		
	3	16	-.09	.89	.22		
	4	31	.18	.96	.17		
Hänga på stan	1	31	-.08	.77	.14	.69	.56
	2	34	.13	1.10	.19		
	3	27	.19	1.14	.22		
	4	53	.25	1.05	.14		
Skolanpassning							
Låg självskattad skolprestation	1	31	-.18	.82	.15	2.56	.06
	2	34	.51	1.11	.20		
	3	28	.09	1.09	.21		
	4	54	.24	1.02	.14		
Låg lärarskattad skolprestation	1	25	.15	.90	.18	.17	.92
	2	23	.20	1.15	.24		
	3	16	.34	.54	.13		
	4	31	.22	.65	.12		
Flickor							
Intern anpassning							
Bristande självkänsla	1	35	-.16	.87	.15	1.53	.21
	2	36	.16	.92	.16		
	3	29	.27	1.09	.20		
	4	47	.25	.95	.14		
Depressivitet	1	35	.05	1.05	.18	.48	.70
	2	36	.11	.98	.16		
	3	29	.15	1.06	.20		
	4	48	.30	1.01	.15		
Misslyckandeförväntningar	1	35	.00	1.28	.22	.72	.55
	2	36	.15	1.10	.18		
	3	29	.09	1.13	.21		
	4	48	.34	.88	.13		

Bristande självreglering	1	35	.01	1.10	.18	1.53	.21
	2	36	-.07	.95	.16		
	3	29	.26	1.14	.21		
	4	48	.35	.90	.13		
Extern anpassning							
Brottsbenägenhet	1	35	-.18	.58	.09	2.72	<.05
	2	36	.00	.93	.15		
	3	29	.43	1.02	.19		
	4	48	.40	.14	.21		
Stökighet i skolan	1	20	.10	1.18	.26	.30	.83
	2	26	.06	.92	.18		
	3	21	.26	1.09	.24		
	4	32	.29	1.10	.19		
Hänga på stan	1	35	.08	1.36	.23	.33	.80
	2	36	.22	1.24	.21		
	3	29	.38	1.05	.19		
	4	47	.28	1.30	.19		
Skolanpassning							
Låg självskattad skolprestation	1	35	-.03	.94	.16	1.27	.29
	2	36	.13	1.08	.18		
	3	29	.33	1.23	.23		
	4	48	.39	.98	.14		
Låg lärarskattad skolprestation	1	19	.09	1.10	.24	.26	.86
	2	26	.15	1.00	.20		
	3	21	.25	1.01	.22		
	4	30	.31	.86	.16		

Tabell 3d

Post hoc test - Least significant difference (LSD). Flickors anpassning beträffande brottsbenägen om någon av föräldrarna gift om sig. (1) nej, ingen har gift om sig (2) ja, pappa (3) ja, mamma (4) ja, båda.

			Std.error	Sign.
Flickor				
Extern anpassning				
Brottsbenägenhet	1	3	.27	.03
	1	4	.24	.02

Även efter att ha utnyttjat en ANCOVA för att konstanthålla måtten på de emotionella relationerna till föräldrarna (Tabell 3e), är skillnaden mellan föräldrarnas partnersituation efter skilsmässan av betydelse för hur flickor skattar sin egen brottsbenägenhet. Det kan sammanfattas som så, att när föräldrarna skaffar nya partners, så är det av stor vikt att de båda upprätthåller en god relation till sina döttrar för att undvika att de utvecklar ett brottsbenäget beteende.

Tabell 3e

ANCOVA. Skillnaden i barns anpassning Internt, externt samt beträffande skolprestation om någon föräldrarna gift om sig, med föräldrelationen som covariat.

	SS	Df	MS	F	Sign.
Flickor					
Extern anpassning					
Brottsbenägenhet					
Kovariat					
(kombinerad)	23.71	2	11.85	17.38	<.001
Mammarelationen	6.52	1	6.52	9.56	<.001
Papparelationen	9.37	1	9.37	13.75	<.001

Huvudeffekt						
Om ny partner	6.24	3	2.08	3.05	.03	

Spelar det någon roll för skilsmässobarns anpassning om de bor på mer än ett ställe efter separationen?

Resultaten i Tabell 4a ger få belegg för att skillnader i barns anpassning internt, extern eller med avseende på skolprestation är relaterade till om barnen bor på ett eller flera ställen efter föräldrarnas skilsmässa.

Tabell 4a

Envägs anova Skillnader i barns anpassning intern, externt samt beträffande skolprestation om de bor på mer än ett ställe. (1) nej (2) ja.

		N	Z	Std.d.	Std.Error	F	Sign.
Pojkar							
Intern anpassning							
Bristande självkänsla	1	71	.08	1.03	.12	.21	.88
	2	71	0.5	.96	.11		
Depression	1	74	0.08	1.08	.13	.00	.97
	2	72	.08	1.01	.12		
Misslyckandeförväntningar	1	74	.15	1.06	.12	1.92	.17
	2	71	-.08	.97	.11		
Bristande självreglering	1	74	.09	1.02	.12	.21	.65
	2	72	.16	1.02	.12		
Extern anpassning							
Brottsbenägenhet	1	74	.34	1.46	.17	.25	.62
	2	72	.22	1.35	.16		
Stökighet i skolan	1	49	.08	1.11	.16	1.66	.20
	2	47	.34	.87	.13		
Hänga på stan	1	72	.24	1.07	.13	1.61	.20
	2	70	.03	.98	.12		
Skolanpassning							
Låg självskattad skolanpassning	1	74	.18	1.00	.12	.42	.84
	2	73	.14	1.06	.12		
Låg lärarskattad skolprestation	1	48	.27	.90	.13	.58	.45
	2	48	.77	.11	.11		
Flickor							
Intern anpassning							
Bristande självkänsla	1	84	.11	1.03	.11	.13	.72
	2	60	.17	.84	.11		
Depressivitet	1	84	.22	1.11	.12	.58	.45
	2	61	.09	.93	.12		
Misslyckandeförväntningar	1	84	.03	1.06	.12	2.52	.11
	2	61	.32	.14	.14		
Bristande självreglering	1	84	.11	1.10	.12	.67	.80
	2	61	.15	.88	.11		
Extern anpassning							
Brottsbenägenhet	1	84	.22	1.26	.14	.35	.56
	2	61	.11	.89	.11		
Stökighet i skolan	1	56	.18	1.11	.15	.10	.75
	2	41	.12	.94	.15		
Hänga på stan	1	84	.17	1.29	.14	.76	.38
	2	60	.35	1.19	.15		
Skolanpassning							
Låg självskattad skolanpassning	1	84	.26	1.17	.13	1.03	.31
	2	61	.09	.84	.11		

Låg lärarskattad skolprestation	1	54	.26	.93	.13	.29	.60
	2	40	1.04	1.63	.16		

Spelar det någon roll för skilsmässobarns anpassning hur ofta de träffar umgängesföräldern efter separationen?

Tabell 5a visar att barns relation till pappa är betydligt bättre om de träffas ofta (ungefär en gång per vecka), jämfört om umgänget är mer sällan förekommande. Post hoc testet i Tabell 5b bekräftar bilden att barns relation till den förälder man inte bor med är betydligt bättre om umgänget sker veckovis snarare än mer sällan förekommande lösningar.

Tabell 5a

Envägs anova. Skillnader i barns emotionella relation till mamma respektive pappa, i relation till hur ofta man träffar den förälder man inte bor med (1) ungefär en gång i veckan (2) ca en gång var 14e dag (3) ca en gång i mån (4) mindre än en gång /termin.

		N	Z	Std.d.	Std.Error	F	Sign.
Pojkar							
Bristande relation till mamma	1	26	-.07	.65	.13	1.2	.44
	2	25	.15	1.18	.22		
	3	20	.23	.83	.19		
	4	20	.36	1.10	.24		
Bristande relation till pappa	1	26	.05	1.03	.21	4.19	.01
	2	26	.18	1.1	.22		
	3	20	.82	1.34	.30		
	4	17	1.30	1.75	.42		
Flickor							
Bristande relation till mamma	1	28	-.03	1.17	.22	1.60	.20
	2	18	.73	1.26	.30		
	3	13	.23	1.31	.36		
	4	24	.15	1.01	.21		
Bristande relation till pappa	1	28	-.16	.69	.13	3.04	.03
	2	18	.42	1.06	.25		
	3	12	.31	1.16	.33		
	4	18	.66	1.10	.25		

Tabell 5b

Post hoc test – least significant difference (LSD). Skillnader i barns relation till mamma respektive pappa i beroende på hur ofta man träffar den förälder man inte bor med (1) ca en gång i veckan (2) ca en gång var 14e (3) ca en gång i mån (4) mindre än en gång /termin.

			Std. Error	Sign.
Pojkar				
Bristande relation till pappa	1	3	.38	.05
	1	4	.30	.00
	2	4	.40	.00
Flickor				
Bristande relation till pappa	1	2	.34	.04
	1	4	.29	.01

Resultatet i Tabell 5c ger inte någon övertygande indikation om att frekvensen i kontakten med umgängesföräldern har samverkan med barnets anpassning. Undantaget är brottsbenägenhet, där flickor är betydligt mer brottsbenägna om de träffar umgängesföräldern sällan (ungefär en gång per termin) jämfört med om de träffar umgängesföräldern en gång per vecka eller en gång var fjortonde dag.

Tabell 5c

Envägs anova. Skillnader i barns anpassning i relation till hur ofta man träffar den förälder man inte bor med: (1) ca en gång i veckan (2) ca en gång var 14e dag (3) ca en gång i mån (4) mindre än en gång /termin

		N	Z	Std.d.	Std.Error	F	Sign.
Pojkar							
Intern anpassning							
Bristande självkänsla	1	24	-.06	1.01	.21	.78	.51
	2	26	.03	.96	.19		
	3	21	.14	.20	.20		
	4	20	.39	1.27	.28		
Depressivitet	1	26	.08	1.17	.23	.28	.84
	2	26	.17	1.3	.26		
	3	21	-.08	.84	.18		
	4	20	.21	1.04	.23		
Misslyckandeförväntningar	1	25	-.10	.97	.19	2.22	.09
	2	26	.14	.99	.19		
	3	21	.08	1.03	.22		
	4	20	.66	1.12	.25		
Bristande självreglering	1	26	-.12	.80	.16	1.24	.30
	2	26	.22	1.03	.20		
	3	21	.37	1.07	.23		
	4	20	.33	1.07	.24		
Extern anpassning							
Brottsbenägenhet	1	25	.12	.78	.16	1.11	.35
	2	27	.22	1.33	.26		
	3	21	.84	2.07	.45		
	4	20	.71	2.08	.46		
Stökighet i skolan	1	19	.32	.82	.19	.60	.62
	2	18	.11	1.26	.30		
	3	12	.30	1.12	.32		
	4	14	.82	1.05	.61		
Hänga på stan	1	24	.13	1.03	.21	2.14	.10
	2	24	-.08	.98	.20		
	3	21	.53	1.04	.23		
	4	20	.64	1.31	.29		
Skolanpassning							
Låg självskattad skolprestation	1	26	-.03	.88	.17	1.00	.40
	2	27	.21	1.11	.21		
	3	21	.47	.90	.20		
	4	20	.32	1.15	.26		
Låg lärarskattad skolprestation	1	19	-.06	.72	.16	1.99	.12
	2	18	.38	.83	.20		
	3	12	.61	.86	.25		
	4	14	.13	.85	.23		
Flickor							
Intern anpassning							
Bristande självkänsla	1	28	-.01	.97	.18	.73	.54
	2	18	.33	.21	.21		
	3	13	.18	.89	.24		
	4	24	-.01	.94	.19		
Depressivitet	1	28	-.10	.87	.16	1.46	.23
	2	18	.33	1.04	.24		
	3	13	.05	1.10	.31		
	4	24	.45	1.11	.26		
Misslyckandeförväntningar	1	28	-.09	.09	.19	.52	.67
	2	18	.30	.88	.21		
	3	13	.04	1.11	.31		
	4	24	.00	1.18	.24		

Bristande självreglering	1	28	-.05	1.04	.20	.89	.45
	2	18	.36	.61	.14		
	3	13	.42	.97	.27		
	4	24	.97	1.30	.27		
Extern anpassning							
Brottsbenägenhet	1	28	-.17	.57	.11	.89	.05
	2	18	.20	.58	.14		
	3	13	.36	1.41	.40		
	4	24	.82	1.88	.38		
Stökighet i skolan	1	17	.48	1.10	.27	.79	.51
	2	10	.07	1.12	.36		
	3	11	-.14	1.34	.34		
	4	16	.32	1.12	.28		
Hänga på stan	1	28	-.06	.99	.19	2.13	.10
	2	18	.94	1.50	.35		
	3	13	.67	1.64	.45		
	4	24	.31	1.53	.31		
Skolanpassning							
Låg självskattad skolprestation	1	28	.02	.84	.16	1.45	.30
	2	18	.65	1.04	.24		
	3	13	.14	1.31	.36		
	4	24	.27	1.30	.26		
Låg lärarskattad skolprestation	1	17	.29	.96	.23	.54	.66
	2	10	.51	.88	.28		
	3	10	-.00	.86	.27		
	4	16	.18	.99	.25		

När man jämför de emotionella föräldrelationerna med ANCOVA, för de fall där ANOVAn i tabell 5 c givit en indikation om att det finns skillnader, visar Tabell 5d att de skillnader i flickors brottsaktivitet, inte beror på hur ofta de träffar umgängesföräldern. Snarare spelar den emotionella relationen till mamman en avgörande roll.

Tabell 5d

ANCOVA. Skillnader i flickors anpassning i relation till hur ofta man träffar den förälder man inte bor med, med föräldrelationen som covariat.

	SS	Df	MS	F	Sign.
Flickor					
Extern anpassning					
Brottsbenägenhet					
Kovariat					
(kombinerad)	16.88	2	8.44	9.33	<.001
Mamrelationen	10.12	1	10.12	11.20	<.001
Papprelationen	2.74	1	2.74	3.03	.09
Huvudeffekt					
Hur ofta ...	2.62	4	.66	.72	.58

Spelar det någon roll för skilsmässobarns anpassning om de är delaktiga i beslutet om hur ofta de skall träffa umgängesföräldern?

Resultatet i Tabell 6a ger inga belegg för att graden av delaktighet i beslutet om hur ofta man skall träffa umgängesföräldrarna, har någon betydande påverkan på barnens emotionella relation till respektive förälder.

Tabell 6a

Envägs anova. Skillnader i barns relationen till mamma respektive pappa om barnen bestämt (1) bestämde nästan helt själv (2) bestämde en del (3) bestämde lite eller inte alls.

		N	Z	Std.d.	Std.Error	F	Sign.
Pojkar							
Bristande relation till mamma	1	29	.26	.92	.17	.04	.96
	2	38	.19	1.08	.18		
	3	36	.26	1.22	.20		
Bristande relation till pappa	1	29	.40	1.15	.21	.85	.43
	2	40	.06	1.06	.17		
	3	36	.29	1.15	.19		
Flickor							
Bristande relation till mamma	1	26	.11	1.02	.20	.56	.57
	2	23	-.02	.87	.18		
	3	29	.28	1.16	.22		
Bristande relation till pappa	1	25	.02	.92	.18	.35	.70
	2	23	.16	1.03	.21		
	3	28	.25	1.04	.20		

Resultaten i Tabell 6b visar heller inga tecken på att det skulle finnas skillnader i barns anpassningsförmåga som beror på delaktigheten i besluten om hur ofta man skall träffa umgängesföräldern. Undantagen är flickors stökighet i skolan (extern anpassning); De som bestämt nästan helt själv om umgängeskontakten är betydligt stökigare än om de bestämt lite eller inte alls.

Tabell 6b

Envägs anova. Skillnader i anpassning om barnet fick vara med och bestämma hur boendet skulle delas mellan mamma och pappa: (1) bestämde nästan helt själv (2) bestämde en del (3) bestämde lite eller inte alls.

		N	Z	Std.d.	Std.Error	F	Sign.
Pojkar							
Intern anpassning							
Bristande självkänsla	1	29	.10	1.00	.18	.16	.85
	2	40	.00	.96	.15		
	3	37	.13	.99	.16		
Depressivitet	1	29	-.02	.99	.18	1.15	.32
	2	40	.10	1.00	.16		
	3	38	.36	1.15	.18		
Misslyckandeförväntningar	1	29	-.05	.98	.18	1.24	.29
	2	39	-.11	1.06	.17		
	3	38	.23	.97	.16		
Bristande självreglering	1	29	.16	.96	.18	.70	.93
	2	40	.88	.14	.14		
	3	38	.23	1.04	.17		
Extern anpassning							
Brottsbenägenhet	1	29	.14	.93	.17	1.60	.21
	2	41	.66	1.83	.28		
	3	37	.11	1.44	.24		
Stökighet i skolan	1	19	.05	.95	.22	1.54	.22
	2	24	.55	1.01	.21		
	3	25	.29	.85	.17		
Hänga på stån	1	28	.05	.86	.16	.70	.50
	2	39	.13	.96	.15		
	3	37	-.12	.17	.17		
Skolanpassning							
Låg självskattad skolanpassning	1	29	.36	1.16	.22	1.80	.17

	2	41	-.01	1.00	.16		
	3	38	.40	1.01	.16		
Låg lärarskattad skolprestation	1	19	.12	.98	.22	1.00	.37
	2	24	.47	.82	.17		
	3	26	.24	.68	.13		
Flickor							
Intern anpassning							
Bristande självkänsla	1	26	.02	.76	.15	.82	.44
	2	22	.03	.89	.19		
	3	29	.29	.92	.17		
Depressivitet	1	26	-.28	.84	.20	2.50	.09
	2	23	-.28	.84	.17		
	3	29	.25	.93	.17		
Misslyckandeförväntningar	1	26	.05	1.24	.24	.26	.77
	2	23	.11	1.15	.24		
	3	29	.25	.77	.14		
Bristande självreglering	1	26	.34	.88	.17	1.13	.33
	2	23	-.04	1.02	.21		
	3	29	.18	.84	.16		
Extern anpassning							
Brottsbenägenhet	1	26	.17	.82	.16	.21	.81
	2	23	.19	1.11	.23		
	3	29	.04	.77	.14		
Stökighet i skolan	1	19	.70	.95	.22	4.00	.02
	2	18	.08	1.10	.26		
	3	19	-.14	.73	.17		
Hänga på ståt'n	1	25	.23	1.04	.21	.73	.93
	2	23	.26	1.17	.24		
	3	29	.34	1.26	.23		
Skolanpassning							
Låg självskattad skolanpassning	1	26	.00	.83	.16	.71	.49
	2	23	.03	.91	.19		
	3	29	.26	1.00	.19		
Låg lärarskattad skolprestation	1	18	.21	.95	.22	.07	.93
	2	18	.24	1.17	.28		
	3	17	.12	.97	.24		

Eftersom en-vägs ANOVAn inte kunde påvisa någon skillnad mellan pojkar som deltar i stor eller liten grad i besluten om hur tiden mellan pappa och mamma skall fördelas tas de inte med i ANCOVAn.

Diskussion

Den övergripande slutsatsen man kan dra av resultaten i denna studie är att (a) det finns avsevärda skillnader i anpassningsförhållanden – internt, externt, samt med avseende på skolprestation – mellan barn som lever med samboende föräldrar och barn som lever med separerade föräldrar, men att (b) dessa skillnader till stor del kan förklaras av barnens emotionella relationer till föräldrarna. Vissa aspekter på barnens anpassning verkar vara direkt relaterade till föräldrarnas skilsmässa, samt barnens boendesituation och umgängeskontakt efter skilsmässan. Två sådana anpassningsvariabler är pojkars brottsbenägenhet och skolprestation, som är mer uttalade om föräldrarna är skilda jämfört med om de är sammanboende, samt om pojkarna i huvudsak bor med mamman efter skilsmässan jämfört med om de bor med pappa eller båda föräldrarna. Samma relation kan beskrivas för flickor beträffande stökighet i skolan; flickor är mer stökiga i fall där föräldrarna är separerade än om föräldrarna lever tillsammans, eller om flickorna i huvudsak bor med mamma. De är också

mer brottsbenägna i fall där föräldrarna skaffat nya partnerrelationer efter skilsmässan, samt om de inte träffar sin umgängesförälder tillräckligt ofta.

Den gemensamma nämnaren för resultaten i studien är betydelsen av barnens föräldrarelation. Barn till skilda föräldrar tycks ha en relation till båda föräldrarna som är betydligt sämre än den föräldrarelation barn till samboende föräldrar har. Det tycks vara så att det framför allt är relationen till pappan som är sämre, och att detta får konsekvenser för pojkars och flickors anpassning på olika sätt. Både pojkars och flickors relation till både pappa och mamma är som sämst när de i huvudsak bor hos mamma.

I likhet med många tidigare publicerade undersökningar finner vi i denna studie betydande stöd för att de barn vars föräldrar har skilt sig har sämre anpassning i olika avseenden än de barn som lever tillsammans med båda föräldrarna. Den viktiga frågan är naturligtvis hur vi ska tolka detta. Den grundläggande hypotesen i denna studie är att dessa skillnader ska ses i ljuset av barnens relationer med sina föräldrar. Det är mycket som pekar på att detta är en adekvat tolkning. För det första kan man konstatera att barnen till de föräldrar som skilt sig hade sämre relationer till sina föräldrar – både mamma och pappa - än övriga barn. Men, än viktigare, skilsmässan i sig, som många kanske upplever som ett orosmoment för barns framtidsutsikter, visade sig, efter kontroll av de emotionella relationerna till båda föräldrarna, inte vara direkt relaterad till många av de mått som hänför sig till pojkars eller flickors anpassning. En slutsats av detta blir att föräldrarelationen, snarare än förhållandet att föräldrarna är skilda, spelar en viktig roll för om barn skall få möjligheten att växa upp till hela individer: som har en tro på sig själva, en lärandeförmåga, samt en förmåga att agera inom de ramar som social interaktion kräver.

Det finns inga skillnader beträffande barns emotionella relationer till föräldrarna mellan den grupp av ungdomar som lever med både pappa och mamma i intakta familjer och den grupp som lever med pappa efter skilsmässan. Däremot tycks föräldrarelationerna vara sämre då ungdomarna lever med mamma efter skilsmässan. Varför är det så? Kan det vara så att pappanärvaron är av avgörande betydelse för barns emotionella relation till sina föräldrar? Nästa fråga blir: varför bor betydligt fler barn i huvudsak med mamma än med pappa efter en skilsmässa? Det finns flera sätt att förklara detta. Den kanske vanligaste förklaringen är att fadern aktivt valt att dra sig undan och inte velat upprätthålla en nära kontakt med barnet. En annan möjlig förklaring är att han inte ges tillfälle att träffa barnet i sådan utsträckning som barnet behöver. Studien i sig kan dock varken förklara effekten av pappanärvaron eller varför barn som bor hos mamma inte träffar pappa.

Kan en ny partnerrelation bland föräldrar som skilt sig hänga samman med barnets anpassning? Man skulle kunna föreställa sig att föräldrarna då är upptagna med sin nya partner eller att denna tar en del av den uppmärksamhet som barnen behöver just i den situation som präglas av förändring i föräldrarelationen. Studien visar att flickors relation till pappan är sämre då en ny partner kommer in i bilden än då fadern inte har en ny partner. Några sådana skillnader fanns inte för pojkarna.

Är då uppdelningen beträffande boendet en faktor som kan förklara skillnader mellan barn till samboende respektive särboende (skilda) föräldrar? Studien ger ingen antydning om att det skulle vara på det sättet. Snarare kan man föreställa sig att ett delat boende ger barnen bättre tillgång till båda föräldrarna.

Frekvensen i kontakten med umgängesföräldern tycks spela en viktig roll för föräldrarelationen. Detta gäller både pojkar och flickor. Ju mindre man träffar umgängesföräldern, desto sämre emotionella föräldrarelationer; och ju sämre emotionell föräldrarelation desto sämre anpassning – internt, extern, samt vad gäller prestationen i skolan. Resultaten ger en hänvisning om att barn behöver träffa sin umgängesförälder ofta för att upprätthålla en god emotionell relation, och att en tät kontakt med den förälder som lever på annan plats kan ha en gynnsam inverkan på barnens anpassning. Barnens delaktighet i dessa beslut kan spontant tyckas viktig, men studien ger inget belägg för att barnens deltagande i besluten om hur ofta umgänget skall ske hänger samman med anpassningen.

Ett genomgående mönster i studien är alltså att när vi tar hänsyn till barnens emotionella relationer till föräldrarna, försvinner många av de skillnader i inre anpassning, yttre anpassning och skolanpassning som vi kan spåra mellan barn vars föräldrar är skilda och barn som lever tillsammans med sina båda föräldrar (och skillnader som kan hänföras till boende och nya partners). Det innebär att skilsmässan, boendet, föräldrarnas nya partners, o.s.v. inte direkt tycks spela någon avgörande roll för barnens anpassning. Det är de relationer de har till föräldrarna som i många fall är det viktiga. Samtidigt ska sägas att de emotionella relationerna inte kan ses isolerat från skilsmässan. Dåliga relationer med den förälder som barnet inte lever dagligen med kan vara en följd av skilsmässan. Men det kan också vara en orsak till skilsmässan. För att bättre förstå relationernas roll krävs en longitudinell design där man har möjlighet att undersöka föräldra-barn relationerna både före och efter skilsmässan.

Vem av föräldrarna är då mest betydande för barns anpassning, pappa eller mamma? Det går inte att svara entydigt på den frågan. Naturligtvis är båda föräldrarna viktiga, men relationen till fadern tycks spela en viktig roll för flickor. Det kan kanske tyckas provocerande att betrakta, eller diskutera dessa könsskillnader, men resultaten i studien är entydiga på den punkten. Mer detaljerat ger studien en anvisning om att papparelationen har stor betydelse för pojkars anpassning beträffande självkänsla, depressivitet samt att den hänger samman med i vilken utsträckning pojkarna hänger ute på stan om kvällarna. Mammarelationen, å andra sidan, tycks ha stor betydelse för pojkars anpassning beträffande misslyckandeförväntningar, uppmärksamhetsfokus, stökighet i skolan samt den egenskattade skolprestationen. För flickorna betyder papparelationen mest för anpassning beträffande misslyckandeförväntningar, brottsbenägenhet, stökighet i skolan samt skolprestation. Anpassningen beträffande självkänsla, depressivitet, uppmärksamhetsfokus samt i vilken grad flickorna hänger på stan om kvällarna är i lika stor grad relaterad till pappa- som mammarelationen.

Utgångspunkten i den här studien var att undersöka om en skilsmässa hänger samman med barns anpassning, internt, externt samt med avseende på skolprestationen. Bakgrunden var en tidigare studie (Österberg, 2001a) som indikerade att barn, och då särskilt pojkar, till skilda föräldrar har en betydligt sämre anpassning internt, externt samt med avseende på skolprestation, än barn till samboende föräldrar. Resultatet i den aktuella studien överstämmer i många stycken med de resultaten, samt de studier som redovisats i inledningen (Biller & Kimpton, 1997; Bisnaire et al., 1990; Block et al., 1986; Koestner et al., 1990; Tornstam, 1996; Shinn, 1978) som indikerar att barns interaktion med föräldrarna formar en plattform för kognitiv utveckling, akademisk anpassning, empatisk förmåga och social anpassning.

Hur skall man då sammanfatta, och försöka förklara resultaten i studien?

Parallellt med den första studien om barns anpassning (Österberg, 2001a) genomfördes en sammanställning av vårdnadsdomar från Svea hovrätt mellan åren 1990 – 2001 (Österberg, 2001b), alltså både före och efter den så kallade vårdnadsreformens genomförande. Dessa gav en bild om att mamma-barn relationen premieras framför en jämn fördelning av barnens boende. I drygt 75% av fallen tilldömdes nämligen barnen en pappakontakt som var mindre än fem dagar per månad. Skillnaden mellan domarna före respektive efter vårdnadsreformen var att man bytt ut ordet ”vårdnad” mot ”boende”. En sammanställning av Tingsrättsdomar, gjord av Socialstyrelsen, visade på liknande fördelningsresultat (Elfver – Lindström, 1999), liksom studier om vårdnadsfördelning i till exempel USA (Santrock et al., 1982). Socialstyrelsens kartläggningar om barns papparelationer visade att det 1998 fanns ca 350 000 barn som levde med en pappa-kontakt som var fyra dagar eller färre per månad (Carlberg et al., 2001). Detta, tillsammans med resultat i den aktuella studien, som menar att barn bör träffa sin umgängesförälder åtminstone varje vecka, skulle kunna svara på frågan om varför barn inte träffar sin pappa oftare än man gör, samt delvis bidra till förklaringen av anpassningsproblem hos barn som i huvudsak lever i mammans hushåll. Det ger även en hänvisning om att förfarandet med umgänge varannan helg, snarare än veckovis kontakt ger en försämrad emotionell relation till umgängesföräldern.

Datamaterialet är insamlat från två källor, barnen själva samt deras lärare, och bygger på ett representativt urval av barn från Örebro kommun vilket är jämförbart med landet i övrigt. Det kan därför anses möjligt att generalisera resultatet över hela den Svenska populationen. Man bör dock beakta det faktum att studien inte avslöjar om föräldrarelationens kvalitet uppstått i samband med, eller efter, skilsmässan. Det kan alltså vara på det sättet att föräldrarelationen som beskrivs i studien kan ha utvecklats innan skilsmässan varit ett faktum. Det kan också finnas andra förhållanden som kan förklara resultatet, men som inte finns upptagna i undersökningen.

Litteraturförteckning

- Biller, H.B., & Kimpton, J.K. (1997). The father and the school-aged child. In M.E. Lambs (eds) *Role of the father in child development* (pp. 143 - 161). New York: Wiley & Sons.
- Bisnaire, L., Firstone, P., & Rynard, D. (1990). Factors associated with academic achievement in children following parental separation. *American Journal of Orthopsychiatry*, 60, 67 - 76.
- Blanchard, R. W., & Biller, H.B. (1971) Father availability and academic performance among third grade boys. *Developmental Psychology*, 4, 301-305.
- Block, J.H., & Block, J. (1980). The role of ego-control and ego-resilience in the organization of behavior. In W.A. (ed.) *Development of Cognition, Affect and Social Relations*. Minnesota symposium on child psychology. (Vol. 13, pp. 39 - 101). Hillsdale, MJ: Erlbaum.
- Block, J.H.; Block, J., & Gjerde, P.E. (1986). The personality of children prior to divorce. *Child development*, 57, 827 - 840.
- Carlberg, M., Hardy, A., Elfver, E., & Julin, S. (2001). *Växervis boende - att bo hos både mamma och pappa fast de inte bor ihop*. Socialstyrelsen.
- Crescimbeni, J. (1965). Broken Homes do Affect Academic Achievement. *Child and Family*, 4(2), 24-28.

- Eisenberg, N., & Fabes, R.A. (1992). Emotion, Self-Regulation and Social Competence. In M. Clark (ed.) *Review of Personality and Social Psychology*, Vol. 14, Emotion and Social Behavior (pp. 119-150). Newbury Park, Ca: Sage.
- Eisenberg, N., Fabes, R.a., Murphy, B., Maszk, P., Smith., & Karbon, M. (1995). The role of emotionality functioning: A longitudinal study. *Child Development*, 66, 1360-1384.
- Elfver - Lindström, E. (1999). *Tvistiga vårdnads-, boende och umgänges mål*. Socialstyrelsen.
- Hetherington, E.M., Cox, M., & Cox, R. (1978). Family Interaction and the Social, Emotional, and Cognitive Development of Children following Divorce. In V. Vaughn & B. Brazelton (eds) *The Family: Setting priorities*. New York: Science and Medicine Publishing.
- Hetherington, M.E., Cox, M., & Cox, R. (1982). Effects of Divorce on Parents and Children. In M.E. Lamb (ed.) *Nontraditional families* (pp. 233-288). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Hetherington, M., E.; Stanley-Hagan, M.M. (1986). *Divorced Fathers: Stress, Coping, and Adjustment*. In M.E Lamb (Ed.) *The Fathers Role: Applied Perspectives* (pp. 103 – 134). New York. Wiley.
- Kerr, M., & Stattin, H. (2000). What parents know, how they know it, and several forms of adolescent adjustment: Further evidence for a reinterpretation of monitoring. *Developmental Psychology*, 36, 366-380.
- Koestner, R., Franz, C., & Weinberger, J. (1990). The Family Origins of Empathic Concerns: A 26 year longitudinal Study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 709 - 717.
- Nurmi, J.-E. (1993). Self-handicapping and a failure-trap strategy: A cognitive approach to problem behaviour and delinquency. *Psychiatria Fennica*, 24, 75-85.
- Nurmi, J.-E., Onatsu, T., & Haavisto, T. (1995). Underachievers' cognitive and behavioral strategies—Self handicapping at school. *Contemporary Educational Psychology*, 20, 188-200.
- Nurmi, J.-E., Salmela-Aro, K, & Ruotsalainen, H. (1994). Cognitive and attributional strategies among unemployed young adults: A case of the failure-trap strategy. *European Journal of Personality*, 8, 135-148.
- Radin, N. (1976). The Role of The Father i Cognitive, Acedemic and Intellectual Development. In M.E. Lamb (eds) *The Role of The Father In Child Development* (pp. 237 - 276). New York: Wiley.
- Radin, N., Williams, E., & Coggins, K. (1994). Paternal Involvement in Childrearing and The School Performance of Native American Children: An Explanatory study. *Family Perspectives*, 27, 375- 391.
- Reissman, C., K. (1990). *Divorce Talk: Women and Men Make Sense of Personal Relationships*. New Brunswick NJ: Rutgers University Press.
- Rothbart, M.K. (1989). *Behavioral Approach and Inhibition*. In S. Reznick (ed.) *Perspectives on Behavioral Inhibition* (pp. 139-157). Chicago: Universtiy of Chicago Press.
- Santrock, J.W., Warshak, R.A., & Elliott, G.L. (1982). Social Development and Parent-Child Interaction in Fatjer - Custody and Stepmother Families. In M.E.
- Seltzer, J.A., & Brandreth, Y. (1994). What Fathers Say About Involvement With Children After Separation. *Journal of Family Issues*, 15, 49 - 77.
- Shinn, M. (1978). Fathers Absence and Children's Cognitive Development. *Psychological Bulletin*, 85, 295-324.
- Stattin, H., & Kerr, M. (2000). Parental monitoring: A reinterpretation. *Child Development*, 71, 1070-1083.

- Sutton-Smith, B.; Rosenberg, B., G.; Lany, F. (1968). Father-Absence Effects in Families of Different Sibling Compositions. *Child Development*, 39, 1213-1221.
- Tornstam, L. (1996). Separationsbarns boende. *Nordisk Socialt Arbeid*, 3, 193 - 203.
- Rosenberg, M. (1979). *Conceiving the self*. New York: Basic Books.
- Weissman, M. M., Sholomskas, D., Pottenger, M., Prusoff, B. A., & Locke, B. Z. (1977). Assessing depressive symptoms in five psychiatric populations: A validation study. *American Journal of Epidemiology*, 106, 203-214.
- Österberg, P. (2001a). Hur hänger föräldrarnas civilstånd samman med barns mentala anpassning – fyra lärares bedömning av emotionell reglering, social anpassning och akademisk hos elever med samboende och särboende föräldrar. PM i Specialpedagogik, Högskolan i Gävle.
- Österberg, P. (2001b). Kartläggning av vårdnadsdomar i Svea hovrätt. Opublicerad.